

Andrzej Stawarz

Działalność edukacyjna i popularyzatorska Muzeum Niepodległości w roku 2002

Niepodległość i Pamięć 10/1 (19), 299-315

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Stawarz

Działalność edukacyjna i popularyzatorska Muzeum Niepodległości w roku 2002

W ramach działalności edukacyjnej i popularyzatorskiej w roku 2002 Muzeum Niepodległości realizowało wiele form pracy. Podstawową formą były lekcje muzealne prowadzone z młodzieżą szkolną na ekspozycjach stałych oraz czasowych. Dla publiczności dorosłej przygotowano i zorganizowano wiele spotkań, a także sesji i koncertów. Znaczna część spotkań przeprowadzona została w ramach cykli tematycznych, z których większość cieszy się od paru lat stale rosnącym zainteresowaniem publiczności. Problematykę historyczną starano się – wzorem lat ubiegłych – systematycznie rozszerzać, co więcej – zaproszono autorów podejmujących zagadnienia współczesne. W nawiązaniu do postępującego procesu integracji europejskiej i spodziewanej akcesji Polski do Unii Europejskiej, podjęto cykl „Polska w Europie”. Jednocześnie zadbano o kontynuację spotkań i sesji poświęconych dziedzictwu kulturowemu Mazowsza. Główne działania z powyższego zakresu należały do Działu Edukacji i Promocji, częstokroć współpracującego z wieloma partnerami z zewnątrz. W oddziałach Muzeum Niepodległości za koordynację i prowadzenie pracy edukacyjnej i popularyzatorskiej odpowiadali kierownicy tych placówek.

W roku 2002 w Muzeum Niepodległości prezentowane były następujące wystawy czasowe:

- „Kto Ty jesteś? Znaki polskiej tożsamości narodowej w latach 1794-1918” (do 28 lutego),
- „Stan wojenny – w 20 rocznicę” (do 28 lutego),
- „Dary i nabytki Muzeum Niepodległości” (do 28 lutego),
- „Wojny o niepodległość 1914-1921 w pamięci Polaków” (od 21 marca do 25 maja),
- „Bojownikom o Niepodległość. Cześć!” (od 21 marca do 30 czerwca),
- „Powstanie Warszawskie w świadomości potomnych” (od 15 maja do 31 sierpnia),
- „Mazowsze – tu jest mój dom” (od 24 maja do 15 czerwca),
- „Tkanina artystyczna o tematyce moniuszkowskiej. W 130 rocznicę śmierci Stanisława Moniuszki” (od 4 czerwca do 31 lipca),
- „160 lat Adampola” (od 20 czerwca do 31 grudnia),
- „Robotnicy przymusowi z Polski w III Rzeszy i na terenach przez nią okupowanych w latach 1939-1945” (od 21 września do 13 października),
- „Henryk Jan Józewski (1892-1981). Polityk i artysta malarz” (od 19 września do 31 grudnia),
- „Kolekcja gen. Stefana Tarnawskiego” (od 6 listopada do 31 grudnia),
- „Fenomen Święta Pieśni na Łotwie” (wystawa fotograficzna, grudzień).

Styczeń

Nowy Rok zapoczątkowano inaczej niż w latach poprzednich. W pierwszy poniedziałek miesiąca (7 stycznia) odbyło się bowiem spotkanie z cyklu „Wieczór pamięci”, podczas którego Jacek Z. Sawicki przedstawił swój film fabularny pt. „Aleksander Krzyżanowski – Wilk”. Natomiast dopiero w drugi poniedziałek miesiąca (14 stycznia) publiczność mogła uczestniczyć w niemal tradycyjnym już Noworocznym Koncercie z Dedykacją. Wzorem kilku ostatnich lat program koncertu wypełniły występy absolwentów i uczniów Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych im. Fryderyka Chopina w Warszawie. Ozdobą koncertu, przyjętego z wielkim aplauzem przez publiczność, stały się arie operowe (Ch. W. Glucka, W.A. Mozarta, S. Moniuszki i in.) wykonane przez młodych solistów, a ponadto kolędy – polskie i międzynarodowe – w wykonaniu Chóru ZPSM im. F. Chopina, którym dyrygował Robert Lawrence.

W ramach współpracy ze środowiskiem nauczycieli – z inicjatywy Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli i Stowarzyszenia Nauczycieli Polonistów (Oddział Warszawski) – została zorganizowana konferencja pt. „Stosunki polsko-niemieckie w nauczaniu” (16 stycznia).

W drugiej połowie miesiąca odbyły się dalsze, bardzo atrakcyjne dla publiczności, spotkania. W ramach cyklu „Być Polakiem” (17 stycznia) zrealizowano I część spotkania z prof. dr Wiktorem Zinem, który mówił o pięknie polskiej architektury zabytkowej. Dwa dni później odbyło się specjalne spotkanie członków Klubu Przyjaciół MN. Odbył się wówczas koncert kolęd w wykonaniu uczniów Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych nr 5 im. Emila Młynarskiego pod kierunkiem artystycznym dr Ewy Marchwickiej, natomiast przewodniczący Klubu, Zbigniew Zieliński, wygłosił prelekcję pt. „Leśnicy polscy w II wojnie światowej – ostatnia wigilia partyzancka”. Następnego dnia, dla uczczenia kolejnej rocznicy wybuchu powstania styczniowego, zorganizowano (z inicjatywy SPAM, Oddział Warszawski) okolicznościowy koncert. Dzień później (21 stycznia) niestrudzony red. Zbigniew Mierzwiński w ramach cyklu „W marszu do niepodległości” przypomniał postać Mariusza Zaruskiego – żołnierza, pisarza, taternika i żeglarza. W końcu miesiąca (28 stycznia) z inicjatywy Towarzystwa Miłośników Historii wyświetlono film dokumentalny „Widzę Ciebie Warszawo sprzed lat” w reż. Aliny Czerniakowskiej. W dniach od 21 stycznia do 1 lutego zrealizowano cykl spotkań muzealnych dla dzieci w ramach „Ferii w Muzeum”. Znaczna część zajęć odbyła się na wystawie „Kto Ty jesteś? Znaki polskiej tożsamości narodowej w latach 1794-1918”.

Luty

Miesiąc zapoczątkowano spotkaniem z cyklu „Być Polakiem” (4 lutego), w ramach którego Aldona Krauz przedstawiła swoje wiersze, a ponadto wystąpił Chór „Avetki” z Płud pod kierunkiem Bartłomieja Włodkowskiego. Słowo wiążące należało do dr Wiesława Leszka Ząbka. Następnie w cyklu „Wieczór pamięci” (11 lutego) odbyła się projekcja filmu Jacka Z. Sawickiego pt. „Bolesław Kontrym – Żmudzin”. Tydzień później zainaugurowano nowy cykl spotkań pod hasłem „Prezentacje”. W ramach tego spotkania zaprezentowano publiczności efekty działalności wydawniczej Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku. Kilka dni wcześniej (16 lutego) nasze Muzeum zapoczątkowało swój udział w obchodach Roku Eugeniusza Kwiatkowskiego, zapraszając do wygłoszenia wykładu prof. dr Mariana Marka Drozdowskiego. Temat wykładu: „Jakimi metodami Władysław Grabski i Eugeniusz Kwiatkowski walczyli z kryzysem

finansów publicznych i recesją gospodarczą” okazał się zajmującym wykładem historyka z wieloma akcentami nawiązującymi do aktualnej sytuacji ekonomicznej Polski. W końcu miesiąca (25 lutego) red. Z. Mierzwiński w cyklu „W marszu do niepodległości” przygotował wieczór w 60 rocznicę powstania Armii Krajowej i Wojskowej Służby Kobiet.

Ważnym przedsięwzięciem była konferencja dla nauczycieli (7 lutego) realizujących program ścieżki edukacyjnej „Małe ojczyzny – edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie”. Konferencja została zorganizowana przy współpracy Stowarzyszenia Nauczycieli Polonistów (Oddział w Warszawie). Spotkanie zostało przygotowane przez autorki programu (Urszulę Biskup i Hannę Friedel) z udziałem przedstawicieli Instytutu Slawistyki PAN, Mazowieckiego Towarzystwa Kultury, Muzeum Romantyzmu w Opinogórze oraz Muzeum Niepodległości.

Marzec

Początek miesiąca (4 marca) przyniósł inaugurację kolejnego cyklu – „Nasze Mazowsze: dziedzictwo i współczesność”. Gośćmi wieczoru byli Zygfryd Rekosz – prezes honorowy Mazowieckiego Towarzystwa Kultury oraz Ryszard Bacciarelli, znany aktor scen warszawskich. Podczas spotkania rozmawiano o działalności kulturalnej w ramach ruchu regionalnego, a w części artystycznej przedstawiono dawną poezję poświęconą Mazowszu.

Ważną inicjatywą kulturalną okazały się „Spotkania z książką emigracyjną”, w ramach których zaprezentowano dorobek Polskiej Fundacji Kulturalnej z Londynu, powstałej w 1950 r. W dniach 8-10 marca publiczność mogła obejrzeć wystawę książek PFK oraz uczestniczyć w kiermaszu¹. Odbyło się ponadto (9 marca) spotkanie z Anną Mieszkowską, autorką książki pt. „Marian Hemar – od Lwowa do Londynu”.

Z kolei sesja popularnonaukowa „Przesłanie Mazurka Dąbrowskiego i jego autora do współczesnych Polaków” (12 marca) przyciągnęła przede wszystkim nauczycieli historii i młodzież szkół warszawskich. Inicjatorem sesji było Stowarzyszenie Miłośników Tradycji Mazurka Dąbrowskiego.

Na program dorocznej imprezy „W dniu imienin Marszałka” złożyły się (18 marca): projekcja filmu „Piłsudski” w reż. W. Zadrowskiego oraz program literacki „Tradycje obchodów imienin Józefa Piłsudskiego” w opracowaniu Z. Mierzwińskiego i Bogdana Kozyry.

Kilka dni później (21 marca) odbyła się – w ramach Wszechnicy Mazowieckiej – konferencja metodyczna dla nauczycieli poświęcona edukacji regionalnej. Współorganizatorzy, to Międzygminny Zespół Nauczycieli Doradców Metodycznych Gmin Warszawa – Włochy, Piastów, Raszyn, Michałowice, Lesznowola, Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie oraz Stowarzyszenie Nauczycieli Polonistów (Oddział w Warszawie).

W cyklu „W marszu do niepodległości” red. Z. Mierzwiński przedstawił temat „Polskie Towarzystwo Gimnastyczne «Sokół» w walce o niepodległość” (11 marca), natomiast Jacek Z. Sawicki w cyklu „Wieczór pamięci” przedstawił publiczności swój film pt. „Stanisław Sojczyński – WARSZYC” (25 marca).

1 Por. P. Chróściel, *Wydawnictwa PFK w Muzeum Niepodległości*, „Dziennik Polski” (Londyn) nr 69 z 22 marca 2002 r.

Ponadto w drugiej połowie miesiąca (23 marca) w ramach Roku Eugeniusza Kwiatkowskiego odbył się wykład dr Zygmunta Królaka pt. „Wnioski z dokonania Eugeniusza Kwiatkowskiego dla dynamizowania rozwoju społeczno-gospodarczego Polski”.

Warto też przypomnieć wydarzenie artystyczne, jakim był niedzielny (17 marca) koncert a capella Chóru Kameralnego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Warszawie pod dyrekcją Pawła Hruszwickiego. W programie oryginalnego koncertu „Stabat Mater” znalazły się mało znane szerszej publiczności utwory kompozytorów europejskich (w tym G.P. da Palestriny i G.G. Górczyckiego) tworzących od XV do przełomu XVIII i XIX w.

Kwiecień

Kwietniowe spotkania rozpoczęły się wieczorem (8.04.) w ramach cyklu „W marszu do niepodległości”, poświęconym – w 40-lecie śmierci – gen. Walerianowi Czumie, Komendantowi Głównemu Straży Granicznej i Dowódcy Obrony Warszawy w 1939 r. Kilka dni później odbyło się nadzwyczajne spotkanie pod hasłem „Powstanie sejneńskie” (13 kwietnia), w ramach którego pokazano film „Odtajnione powstanie” w reż. Wandy Różyckiej-Zborowskiej, przedstawiono historię budowy pomnika Powstania Sejneńskiego (Wiesław Stocki i Jarosław Domosławski) oraz promowano książkę Tadeusza Katelbacha „Spowiedź pokolenia”. Następnego dnia (w niedzielę) podczas spotkania członków Klubu Przyjaciół Muzeum Niepodległości i „Niedzieli w Muzeum” program „Muzyczny pamiętnik polski” zaprezentowali publiczności popularni redaktorzy radiowi – Danuta Żelechowska i Jan Zagozda. Spotkanie prowadził Zbigniew Zieliński, przewodniczący Klubu. Nazajutrz, odbyły się dwa spotkania. Najpierw Komitet Obrony Pamięci Narodowej zorganizował promocję książki Jana Piątkowskiego pt. „Dotyk zbrodni – Katyń”, wieczorem zaś w ramach kolejnego „Wieczoru pamięci” Jacek Z. Sawicki przedstawił swój kolejny film, tym razem był to dokument poświęcony Wandzie Ossowskiej.

W drugiej połowie miesiąca miała miejsce inauguracja nowego cyklu – „Polska w Europie”. Wobec postępującego coraz szybciej procesu integracji Polski z Unią Europejską w Muzeum Niepodległości zaplanowano kilka spotkań z wybitnymi znawcami problematyki europejskiej. Gościem pierwszego spotkania (22 kwietnia) był dyrektor Instytutu Sztuki PAN doc. dr hab. Lech Sokół, który przypomniał zebranych o tym, jakie problemy z referendum akcesyjnym (dwukrotnym) miała Norwegia. Podczas ożywionej dyskusji najwięcej miejsca poświęcono rozpatrywaniu wielu aspektów akcesji do UE, w tym zarówno w kontekście doświadczeń norweskich, jak i licznych obaw związanych z sytuacją Polski (słabnące tempo rozwoju gospodarczego, zagrożenia dla suwerenności i tożsamości narodowej i in.).

Obszerny program miały doroczne Dni Pamięci Pawiaka (23-26 kwietnia). W ramach Dni odbyły się: pokaz premierowy filmu „Inny. Życie Witolda Hulewicza” (z udziałem autorów – Agnieszki Karaś i Romualda Karasia), wykłady poświęcone Polskiemu Państwu Podziemnemu (dr Andrzej K. Kunert i dr Marek Ney-Krwawicz), uroczysty apel harcerski, odczyt poświęcony Janowi Jur-Górczechowskiemu (Krzysztof Konc), złożenie wiązanek kwiatów pod Drzewem Pawiackim oraz na Skwerze Jura-Górczechowskiego przy pamiątkowym głazie. 24 kwietnia odbyła się uroczystość wręczenia pamiątkowych dyplomów osobom, które wspomagały Muzeum Więzienia Pawiak w latach 1998-2001 w związku z remontem budynku głównego oraz organizacją nowej ekspozycji stałej. Uroczystość zaszczylił swoją obecnością Wojewoda Mazowiecki Leszek Mizieliński, który w ciągu ponad 2 lat znakomicie patronował zespołowi

wspomagającemu dyrekcję Muzeum Niepodległości i kierownictwo Muzeum Więzienia Pawiak w pozyskiwaniu środków finansowych oraz organizowaniu współpracy. Gościem honorowym Dni Pamięci Pawiaka był ponadto Władysław Bartoszewski, Przewodniczący Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, który spotkał się z uczestnikami uroczystego apelu w dniu zakończenia Dni (26 kwietnia).

W ostatni poniedziałek miesiąca (29 kwietnia) widzowie obejrzeni cz. III filmu „Z Archipelagu Gułag do Ameryki” w reż. Józefa Gębskiego.

Maj

Miesiąc ten zaczął się w Muzeum Niepodległości dorocznymi Dniami Konstytucji (6-8 maja). W ramach Dni Konstytucji zaprezentowano publiczności (6 maja) program historyczno-artystyczny pt. „Ustanowienie i upadek Konstytucji 3 Maja”, następnie zaś w ciągu 2 dni zrealizowano lekcje muzealne oparte na wykładach historyków i fragmentach powyższego programu.

Następnie odbyły się Dni Cytadeli Warszawskiej w Muzeum X Pawilonu (9-12 maja). Młodzież szkół warszawskich zaproszona na specjalne lekcje poświęcone Polakom na Syberii z udziałem Sybiraków, którzy w okresie po 17 września 1939 r. doświadczyli deportacji na Wschód. Natomiast w niedzielę (12 maja) zorganizowano oprowadzanie z przewodnikiem przybyłych po ogłoszeniu w prasie mieszkańców stolicy i okolic.

W tym samym miesiącu miały też miejsce inne ważne wydarzenia. 10 maja odbyła się doroczna sesja popularnonaukowa poświęcona Józefowi Piłsudskiemu. Tym razem znakomici historycy zajmowali się myślą polityczną Marszałka. Dzień później, w kameralnym gronie dyskutowano z udziałem Jana Engelgarda na temat aktualności wydanych drukiem 100 lat wcześniej „Myśli nowoczesnego Polaka” Romana Dmowskiego. Z kolei w ramach cyklu „Wieczór pamięci” (13 maja) wyświetlono film Jacka Z. Sawickiego pt. „Dzień Zwycięstwa”. Gościem spotkania „Być Polakiem” (20 maja) był Michał Isajewicz „Miś”, uczestnik słynnego zamachu na Kutschere. Natomiast w ramach cyklu „W marszu do niepodległości” red. Z. Mierzwiński zrealizował spotkanie poświęcone gen. Zygmuntowi Szyszko-Bohuszowi, dowódcy Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich. Odbyła się też – od dawna oczekiwana przez publiczność – druga część wykładu prof. Wiktora Zina (23 maja, w ramach cyklu „Być Polakiem”).

Maj przyniósł rozstrzygnięcie dwóch konkursów dla młodzieży szkolnej. Najpierw uhonorowano laureatów III Ogólnopolskiego Konkursu poświęconego Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu (12 maja) podczas uroczystości Centralnych Obchodów 67 rocznicy śmierci Marszałka, zorganizowanych przez Związek Piłsudczyków pod patronatem Prezydenta Ryszarda Kaczorowskiego. Następnie nagrodzono laureatów konkursu „Powstanie Warszawskie w świadomości potomnych” (15 maja), którego głównym organizatorem była Fundacja Wystawy „Warszawa wałczy 1939-1945”. Kilka dni później (24 maja) podejmowano laureatów konkursu „Mazowsze – tu jest mój dom”. Najlepsze prace nagrodzone i wyróżnione w konkursach o Powstaniu Warszawskim oraz Mazowszu zostały pokazane publiczności podczas specjalnie przygotowanych wystaw.

Miesiąc ten był wyjątkowy nie tylko z uwagi na nasilenie działalności edukacyjnej, bowiem po raz pierwszy przedstawiono w Muzeum Niepodległości program „Żart w pieśni polskiej” (w reż. Jana Mołdawskiego, kierownictwo muzyczne – Jadwiga Skoczylas) przygotowany przez młodych adeptów śpiewu z Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych im. F. Chopina w Warszawie. Premiera spektaklu (warsztaty wokalne) odby-

ła się 9 maja, w ciągu następnych trzech dni program – przyjmowany entuzjastycznie przez licznie zgromadzoną publiczność wszystkich pokoleń – powtarzano pięciokrotnie.

Czerwiec

Wątek konkursowy kontynuowano także w początkach czerwca. Tym razem doszło do uroczystości zakończenia ogólnopolskiego konkursu na tkaninę artystyczną z okazji 130 rocznicy śmierci Stanisława Moniuszki. W programie uroczystości (4 czerwca), przygotowanej wspólnie przez Muzeum i Związek Polskich Artystów Plastyków, znalazły się – wręczenie nagród laureatom, koncert pieśni polskich w wykonaniu solistów Warszawskiej Opery Kameralnej oraz otwarcie wystawy prac nagrodzonych i wyróżnionych². Tydzień później (11 czerwca) odbył się też finał konkursu wiedzy o Moniuszce.

W ramach spotkań cyklicznych przedstawiono kolejno: dorobek Wydawnictwa DiG („Prezentacje” 3 czerwca), film pt. „Wyjście z cienia – gen. Tadeusz Pełczyński” („Wieczór pamięci” Jacka Z. Sawickiego, 10 czerwca), inicjatywy kulturalne regionu („Nasze Mazowsze – dziedzictwo i współczesność” 17 czerwca) oraz postać gen. Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego („W marszu do niepodległości”, 24 czerwca).

Poza spotkaniami cyklicznymi odbyły się ponadto: projekcja filmu „Papież Polak” w reż. Aliny Czerniakowskiej (2 czerwca), promocja książki Ludwika Kotowskiego „Moja kompania – pułk AK <Baszta>” (3 czerwca) z udziałem Barbary Petrozolin-Skowrońskiej (prowadzenie) i Janusza Zakrzeńskiego (czytał fragmenty książki i zaśpiewał kilka pieśni powstańczych). Ponadto 5 czerwca odbył się Sejmik Regionalnych Towarzystw Kultury Województwa Mazowieckiego. Ważnym wydarzeniem przy końcu półroczna (20 czerwca) stało się spotkanie z Frederikiem Nowickim, wieloletnim wójtem polskiej wsi w Turcji – Adampola (Polonezköy).

Lipiec-sierpień

W przerwie wakacyjnej – od 1 do 19 lipca – muzeum zrealizowało cykl imprez dla dzieci w ramach akcji „Lato w mieście” (projekcje filmów, zwiedzanie wystaw, organizacja zabaw). Imprezy uzyskały wsparcie władz Dzielnicy Śródmieście oraz Fundacji „Pożywienie – darem serca”.

Ponadto muzeum zorganizowało (29 lipca) – w nawiązaniu do 58 rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego – promocję książki Katarzyny Utrackiej „Zgrupowanie AK Chrobry II”, przy współudziale Środowiska Żołnierzy Zgrupowania AK „Chrobry II” i Domu Wydawniczego „Bellona”.

Z kolei w sierpniu zrealizowano: spotkanie z cyklu „W marszu do niepodległości” (red. Zbigniew Mierzwiński) poświęcone postaci gen. Karola Ziemskiego „Wachnowskiego” (5 sierpnia); spotkanie w 82 rocznicę bitwy warszawskiej (12 sierpnia) oraz spotkanie środowiska żołnierzy Armii Krajowej i powstańców warszawskich (15 sierpnia). W końcu miesiąca wydano drukiem „Informator Muzeum Niepodległości 2002/2003” (w nakładzie 3500 egz.) i rozpoczęto jego upowszechnianie.

---

2 A. Rasztańska, *Zainspirowani muzyką*, „Nasz Dziennik” nr 131 z 7.06.2002; M. Komorowska, *Na Moniuszkowską rocznicę*, „Ruch Muzyczny” nr 13 z 23.06.2002.

Wrzesień

Pierwszy powakacyjny miesiąc zapoczątkowano spotkaniem z cyklu „Polska w Europie” (2 września), którego gościem był doc. dr hab. Zenon Michalski, autor wydanej w tym czasie książki pt. „Opowieść o dwóch zdradach”. Później odbyły się następne spotkania w ramach pozostałych stałych cykli, w tym: „Wieczór pamięci” (9 września – „Ostatni raport” film dokumentalny Jacka Z. Sawickiego o polityce Józefa Becka); „Prezentacje” (16 września) promujące Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne z Radomia, z udziałem prof. dr Marii Trzczińskiej i dr Andrzeja L. Szcześniaka; „W marszu do niepodległości” (23 września) o gen. Józefie Kustroniu poległym na polu walki bohaterze kampanii wrześniowej (w ramach wieczoru odbył się koncert Orkiestry Reprezentacyjnej Policji); „Być Polakiem” (30 września) o Henryku Janie Józewskim z odczytem prof. dr hab. Jana Kęsika z Uniwersytetu Wrocławskiego.

We wrześniu muzeum wzięło udział w organizacji dwóch dużych konferencji. Pierwsza z nich (16-17 września) nosiła tytuł „Rola rzek i twierdz w działaniach wojennych 1920 i 1939 roku”. Druga (26-27 września) – „Dziedzictwo kulturowe Mazowsza” (cz. II). W obu przypadkach podczas pierwszego dnia sesji jej uczestników gościło Muzeum Niepodległości. Konferencje zgromadziły bardzo wiele zainteresowanych osób, autorami referatów byli wybitni specjaliści w swoich dziedzinach – historycy sztuki, historycy wojskowości, muzykolodzy, muzealnicy itp. Przy organizacji sesji o roli rzek i twierdz znaczny wkład pracy wniosły: Warszawska Wojewódzka Rada Żołnierzy Września 1939 roku przy Zarządzie Okręgowym Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża im. Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego oraz Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusk. Również kilku partnerów przyczyniło się do sukcesu konferencji poświęconej dziedzictwu Mazowsza. Były to: Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych MTK im. S. Herbsta, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami oraz Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego. Nad tą konferencją patronat objęli: Marszałek Województwa Mazowieckiego Adam Struzik i Wojewoda Mazowiecki Leszek Mizielniński.

Muzeum Niepodległości było też jednym ze współorganizatorów Europejskich Dni Dziedzictwa (14-29 września) zainicjowanych przez Oddział Warszawski Towarzystwa Opieki nad Zabytkami pod hasłem „Budowle obronne na Mazowszu. Trwałe ślady wspólnoty dziedzictwa kulturowego”. W ramach programu Europejskich Dni Dziedzictwa Muzeum X Pawilonu C.W. przygotowało specjalny program (28 września) dla zwiedzających Cytadelę Warszawską oraz zorganizowało plener malarski dla dzieci z wystawą prac poplenerowych.

Październik

Na początku miesiąca (5 października) odbyło się kolejne spotkanie z cyklu „Nasze Mazowsze – dziedzictwo i współczesność”. Tym razem zostało ono poświęcone problematyce obecności tradycji i nowym inicjatywom kulturalnym w Milanówku. Gośćmi specjalnymi podczas spotkania byli: Jerzy Wysocki (burmistrz Milanówka) i Andrzej Pettyn (Prezes Towarzystwa Miłośników Milanówka). W ramach spotkania zaprezentowano prace graficzne przedstawiające zabytkową architekturę miasteczka, ponadto wystąpili młodzi laureaci konkursu krasomówczego.

Zgodnie z utrwalonym od kilku lat zwyczajem, w pierwszy poniedziałek tego miesiąca (7 października) w Muzeum Niepodległości odbyła się inauguracja sezonu kultu-

ralnego 2002/2003. Wzorem ostatnich lat podczas inauguracji koncertowali uczniowie Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych im. F. Chopina, którzy przedstawili kilka utworów instrumentalnych oraz pieśni F. Chopina, S. Moniuszki i W. Żeleńskiego. Niespodzianką dla zgromadzonej publiczności stało się przedstawienie – w drugiej części wieczoru – zatytułowane „Hemar mniej znany”, przygotowane przez grupę znanych aktorów scen warszawskich (Towarzystwo Teatralne „Pod Górkę”).

Muzeum Niepodległości przyczyniło się także do dwóch innych jeszcze inauguracji, a mianowicie wsparło zorganizowanie wykładu inauguracyjnego Wszechnicy Mazowieckiej w Mazowieckim Centrum Kultury i Sztuki (10 października) oraz użyczyło swojej sali konferencyjnej Urzędowi Marszałkowskiemu Województwa Mazowieckiego w związku z Dniem Edukacji Narodowej (14 października). Podczas tej drugiej imprezy uczniowie ZPSM im. F. Chopina przedstawili władzom samorządowym i nauczycielom obszerne fragmenty spektaklu muzycznego „Żart w pieśni polskiej”.

Ponadto w Muzeum Niepodległości miały miejsce obrady pierwszego dnia konferencji naukowej pt. „Tożsamość społeczno-kulturowa współczesnego miasta w Polsce” (11 października). Organizatorami konferencji (wspartej przez Komitet Badań Naukowych) były: Polskie Towarzystwo Etnologii Miasta, Ośrodek Konsultacji i Dialogu Społecznego Biura Zarządu m.st. Warszawy oraz Wyższa Szkoła Humanistyczna im. A. Gieysztora w Pułtusku, która podjęła trud przeprowadzenia obrad drugiego dnia.

Spotkania w ramach stałych cykli przyciągnęły, tak jak przed wakacjami, bardzo wiele osób. Kolejno odbyły się spotkania z cyklu „Być Polakiem” (14 października), podczas którego red. Z. Mierzwiński przypomniał postać Aleksandra Kamińskiego; „Wieczór pamięci” (21 października), w ramach którego Jacek Z. Sawicki przedstawił kolejny swój film pt. „Trzy lata z życia – Edward Dietrich”; wreszcie „W marszu do niepodległości” (28 października), kiedy to red. Z. Mierzwiński przypomniał postać gen. Władysława Andersa (w 110 rocznicę urodzin). Ważnym dopełnieniem programu miesiąca stało się kolejne spotkanie Klubu Przyjaciół Muzeum Niepodległości, podczas którego Zbigniew Zieliński przedstawił wspólnie z prof. dr hab. Tadeuszem Rawskim program pt. „Kiedy las był moim domem” (19 października).

Listopad

Głównym punktem działalności edukacyjno-popularyzatorskiej w tym miesiącu są od wielu lat Dni Niepodległości. W roku 2002 w programie obchodów 84 rocznicy odzyskania niepodległości (od 5 do 12 listopada), objętych patronatem Wojewody Mazowieckiego Leszka Mizelińskiego, znalazło się wiele różnych imprez, w tym sesje, spotkania i koncerty. Kolejno odbyły się: konferencja naukowa pt. „Wizje programowe Polski niepodległej w przeszłości i teraźniejszości”, otwarcie wystawy „Kolekcja gen. Stefana Tarnawskiego”, koncert pieśni patriotycznych w wykonaniu uczniów Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych nr 1 w Warszawie, uroczystość złożenia wieńców w Bramie Straceń na stokach Cytadeli Warszawskiej, sesja pt. „Moniuszko jakiego nie znamy”, II Przegląd Polskich Filmów Historycznych „O Polskę niepodległą i suwerenną”, program historyczno-literacki „Józef Piłsudski – twórca II Rzeczypospolitej”, koncert „Z pieśnią i piosenką do Niepodległej” (w wykonaniu aktorów Towarzystwa Teatralnego „Pod Górkę”), koncert „Tobie Polsko” w wykonaniu Warszawskiego Chóru Chłopięcego i Męskiego pod dyr. Krzysztofa Kusiel-Moroza, promocja nr 18 czasopisma „Niepodległość i Pamięć” oraz koncert muzyki polskiej „Ukochany kraj” w wykonaniu Wandy Bargielowskiej-Bargeyło, Anny Kwiatkowskiej-Kass, Heleny Christenko i Włodzimierza Zalewskiego. Specjalnie warto w tym miejscu podkreślić oryginalną

w zamyśle i formie sesję moniuszkowską, przygotowaną przez Zespół Państwowych Szkół Muzycznych im. F. Chopina (8-9 listopada). Pierwszego dnia wygłoszono kilka bardzo ciekawych referatów (m.in. prof. dr Irena Poniatowska, prof. dr Dobrochna Ratajczak, prof. dr Janina Pudełek i dr Szymon Paczkowski), wieczorem przypomniano program „Żart w pieśni polskiej”. Drugiego dnia odbyła się dyskusja „okrągłego stołu”, którą prowadziła Małgorzata Komorowska (obecna była m.in. Maria Fołtyn). Po południu – na zakończenie sesji – adepci ZPSM im. F. Chopina zaprezentowali warsztaty operowe na kanwie „Loteryi” Stanisława Moniuszki (w reż. Hanny Chojnackiej).

Nie zaniechano bynajmniej spotkań cyklicznych. Kolejno odbyły się: z cyklu „Być Polakiem” spotkanie pt. „Pamięci Lwowian” (z koncertem „Ten drogi Lwów”); „W marszu do niepodległości” (18 listopada) poświęcone gen. Wiktorowi Thomme” oraz „Wieczór pamięci” (25 listopada), podczas którego widzowie obejrzeni kolejny film dokumentalny Jacka Z. Sawickiego poświęcony Polskiemu Państwu Podziemnemu („Władza podziemna”).

W połowie miesiąca Muzeum Niepodległości gościło kilkudziesięciu regionalistów – głównie badaczy Mazowsza, specjalistów wielu dziedzin. Spotkanie odbyło się w związku z obchodami 35-lecia Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych im. Stanisława Herbsta. Podczas spotkania wręczono doroczne nagrody laureatom Konkursu na Najlepsze Masoviana im. Aleksandra Gieysztor (za lata 2001/2002), następnie odbyła się dyskusja poświęcona ocenie dorobku MOBN oraz perspektywom jego dalszego rozwoju.

W końcu miesiąca Muzeum Niepodległości wzięło udział w XI Targach Książki Historycznej w Warszawie. Dysponując własnym stoiskiem muzeum znakomicie wykorzystało tę sposobność do promocji własnych publikacji (około 25 tytułów) oraz działalności wystawienniczej i oświatowej.

Grudzień

Ostatni miesiąc roku został – z uwagi na zbliżające się święta oraz nie przyznanie kilku dotacji (m.in. na „Muzealne Mikołajki”) – wykorzystany na działalność edukacyjną i popularyzatorską w zasadzie połowicznie. Odbyły się zaledwie 3 spotkania w ramach stałych cykli: „Być Polakiem” (2 grudnia) poświęcone Władysławowi Błazejskiemu w 100-lecie urodzin; „Wieczór pamięci” (9 grudnia) z filmem Jacka Z. Sawickiego pt. „Ostatni rozkaz” oraz „W marszu do niepodległości” (16 grudnia), w ramach którego red. Z. Mierzwiński przedstawił unikatowe nagrania fonograficzne kołęd żołnierskich. W nawiązaniu do tego ostatniego spotkania muzeum wspólnie z Komitetem Obrony Pamięci Narodowej zorganizowało dla grona kombatantów „Spotkanie wigilijne” (21 grudnia) z opłatkami oraz koncertem kołęd w wykonaniu Warszawskiego Chóru Chłopięcego i Męskiego. W okresie przedświątecznym odbyła się tylko jedna promocja książek (17 grudnia), podczas której Wydawnictwo „ASP Rymcza” zarekomendowało czytelnikom kilka interesujących pozycji z zakresu problematyki łagrowej i kresowej. Warto też dodać, iż w ramach nawiązanej współpracy z Łotewskim Centrum Kultury i Edukacji zorganizowano „Poranek łotewski” (okolicznościowa wystawa i program artystyczny – 8 grudnia).

* * *

W uzupełnieniu powyższego zapisu kronikarskiego trzeba podkreślić, iż Muzeum Niepodległości zrealizowało bogaty program nie tylko dzięki własnej pomysłowości i inwencji oraz znacznemu wkładowi pracy, ale także dzięki inicjatywie i współpracy bardzo wielu innych podmiotów. W ogromnej większości byli to od lat wypróbowani partnerzy, jak np. Zespół Państwowych Szkół Muzycznych im. F. Chopina, Związek Legionistów Polskich i Ich Rodzin, Mazowieckie Towarzystwo Kultury, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. A. Gieyszтора w Pułtusk, Towarzystwo Miłośników Historii, Stowarzyszenie Tradycji Oręża Polskiego im. Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego, Komitet Obrony Pamięci Narodowej, Stowarzyszenie Miłośników Tradycji Mazurka Dąbrowskiego, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Dom Wydawniczy „Bellona” czy Oficyna Wydawnicza „Rytm”. Pojawili się też, co cieszy, nowi partnerzy – w tym przedstawiciele środowiska żołnierzy Września 1939 r., Fundacji Wystawy „Warszawa Walczy 1939-1945”, kilku wydawców itp. Z wielką satysfakcją przyjęliśmy też możliwość rozwinięcia współpracy ze środowiskami artystycznymi oraz kilkoma szkołami muzycznymi.

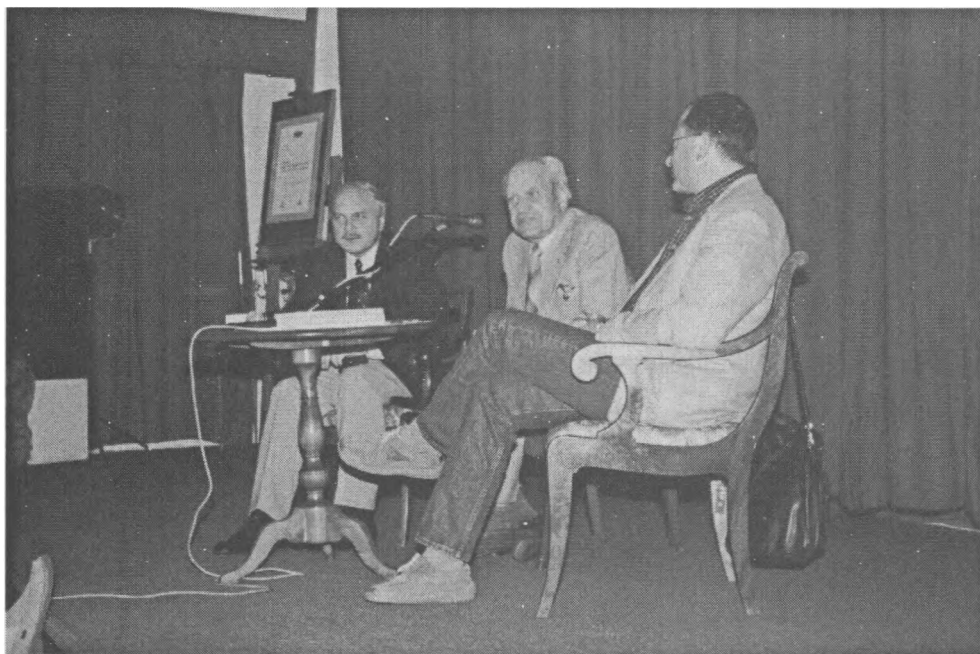
Mimo pewnego obniżenia się poziomu dodatkowego finansowania zadań kulturalnych i edukacyjnych na ogół wszystkie przedsięwzięcia zostały zrealizowane bez zakłóceń. Odmowy dofinansowania zdarzały się na szczęście rzadko, zaś zmniejszenia przyznawanych kwot nie były zbyt dotkliwe. Szczególnie wdzięczni jesteśmy następującym darczyńcom i sponsorom naszych przedsięwzięć: Ministerstwu Kultury, Samorządowi Województwa Mazowieckiego, Zarządowi i Radzie Dzielnicy Śródmieście Gminy Warszawa-Centrum oraz Dzielnicy Żoliborz, Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych S.A., Fundacji „Polonia Restituta”, Powszechnemu Zakładowi Ubezpieczeń S.A. (Oddział Okręgowy w Warszawie).

Dopelnienie tego opracowania wymaga przedstawienia kilku danych statystycznych, bowiem wykażą nam one istotne zmiany (na ogół na plus) w zakresie działalności statutowej muzeum, szeroko otwartej dla odbiorców – zwiedzających wystawy i korzystających z wielu naszych ofert. Zatem w roku 2002 wszystkie nasze ekspozycje stałe i wystawy czasowe obejrzało 59 916 widzów. Największą popularnością cieszyły się następujące wystawy: „Pawiak 1835-1944” (stała) – 22 605 widzów, „Więźniowie X Pawilonu” (stała) – 14 435 widzów, stała ekspozycja w Mauzoleum Walki i Męczeństwa (9608 widzów), „Rzecz największa Polska” (stała) – 7 369 widzów, „Henryk Jan Józewski” (czasowa) – prawie 1500 widzów. Ponadto łącznie 24 251 osób uczestniczyło w 439 imprezach. Najwięcej zorganizowano lekcji muzealnych (230 z 27 tematów) dla 10 tys. uczniów szkół różnych typów, ponadto 82 spotkania, promocje i inne imprezy edukacyjne (dla 8915 osób), 81 pokazów filmowych (2297 widzów), 34 koncerty (2605 słuchaczy), 9 konferencji i sesji popularyzatorskich (blisko 900 uczestników), 3 konkursy (317 uczestników w finałach).

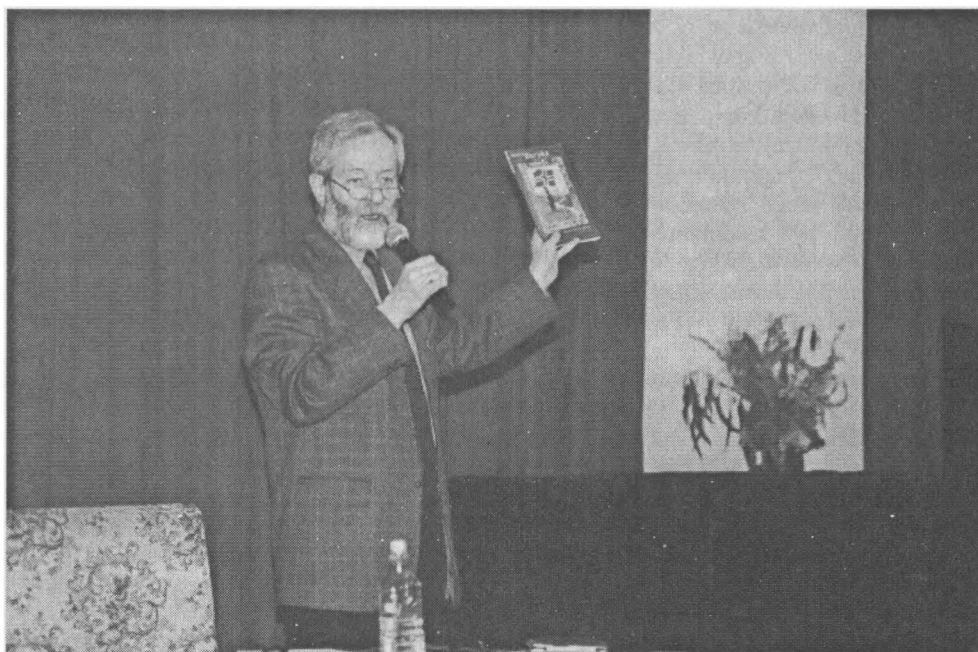
Na zakończenie podkreślę, iż utrzymano – wzorem kilku ostatnich lat – rytm i napięcie (bez, jak myślę, obniżania poziomu i jakości oferowanych form działalności) pracy edukacyjnej i popularyzatorskiej. Rozwinięte zostały nie tylko liczne zagadnienia dotyczące przeszłości Polski, w tym jej historii najnowszej (1918-1939-1989), zadbano także o pozyskanie publiczności zainteresowanej współczesnością (integracja europejska, rozwój naszego regionu). Uznanie wielu widzów zyskały także liczne propozycje artystyczne, realizowane głównie przez utalentowaną młodzież. Kilka programów i koncertów stanowiło wartość samą w sobie, inne znakomicie towarzyszyły wystawom i szerszym projektom (np. takim jak Dni Niepodległości). Coraz dojrzalszą formę wy-

kazywały realizowane z dobrym skutkiem, pożyteczne dla szkół – lekcje muzealne. Zaniechano jedynie spektakli „Sceny u Radziwiłłów” wobec raptownego spadku zainteresowania szkół (mimo stosunkowo niewysokich kosztów). Kolejny rok działalności wykazał, iż wszystkie podstawowe formy pracy oświatowej, kulturalno-artystycznej i popularyzatorskiej – rozwijane w ciągu ostatnich 10 lat – znakomicie okrzepły, nowe zaś na ogół przyjmują się dobrze, czasem tylko wymagają pewnych poprawek czy też skuteczniejszego zaadresowania do określonych środowisk społecznych.

Rok 2002 był kolejnym okresem, kiedy to nasze muzeum było wspierane przez Fundację „Polonia Restituta” oraz Klub Przyjaciół MN (blisko 600 członków). W pierwszym wypadku pewne kłopoty organizacyjne nieco ograniczyły możliwość znacniejszego wsparcia Muzeum przez Fundację, chociaż na kilka zadań uzyskano skuteczne dotacje (dofinansowanie „Niepodległości i Pamięci” nr 18, konferencji naukowej poświęconej wizjom programowym Polski niepodległej, wydawnictwa – przewodnik po Pawiaku). W drugim zaś, przy bardzo aktywnej postawie przewodniczącego Klubu Zbigniewa Zielińskiego i sporadycznym działaniom kilku członków, okazało się, iż zdecydowana większość „klubowiczów” poprzestaje na przychodzeniu na wybrane imprezy. Niemniej w przyszłości należy spodziewać się ożywienia współpracy ze strony obu społecznych partnerów, tak jak miało to miejsce w wypadku wymienionych przede mnie wcześniej instytucji, organizacji i stowarzyszeń.

Spotkanie z Michałem Isajewiczem (siedzi w środku), uczestnikiem słynnego zamachu na Kutschere. Z prawej – Jacek Z. Sawicki, autor cyklu „Wieczory pamięci”

Doc. dr hab. Lech Sokół, dyr. Instytutu Sztuki PAN, podczas spotkania inauguracyjnego z cyklu „Polska w Europie”

Uroczystość podsumowania II edycji Konkursu „Mazowsze – tu jest mój dom”. Werdykt przedstawia przewodniczący jury – Krzysztof Jagodziński

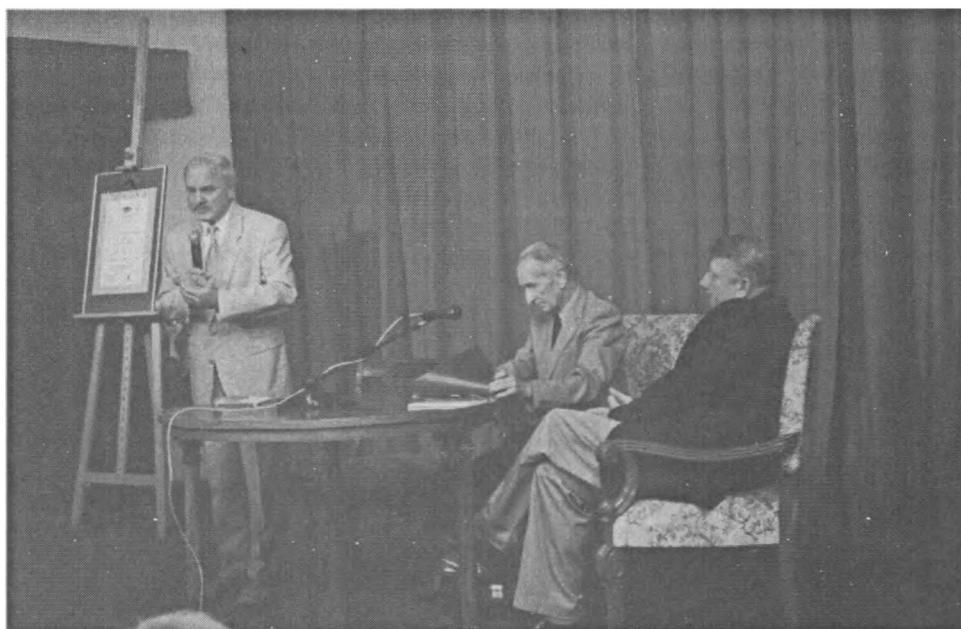

Jedno ze spotkań z cyklu „Nasze Mazowsze – dziedzictwo i współczesność”. W środku – Janusz Królik, dyr. Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, obok – dyr. Andrzej Stawarz (z lewej) i Zygfryd Rekosz (z prawej) – autorzy i prowadzący spotkania tego cyklu

Wernisaż wystawy „Tkanina inspirowana muzyką Moniuszki” (4.06.2002). Od lewej: Danuta Kącka – inicjatorka i kurator wystawy; Danuta Moniuszko-Janowska (honorowy członek jury konkursu) i dyr. Andrzej Stawarz

Ostatnie spotkanie doc. dr hab. Zenona Michalskiego (siedzi w środku) z publicznością Muzeum Niepodległości. Spotkanie z cyklu „Polska w Europie” (2.09.2002)

Konferencja naukowa „Rola rzek i twierdz w działaniach wojennych 1920 i 1939 r.” (16.09.2002). Referat wprowadzający wygłasza prof. dr Tadeusz Rawski (w środku), obok – współprowadzący – dyr. Andrzej Stawarz (z lewej) i dr Wiesław Leszek Ząbek (z prawej)

Prof. dr Irena Poniatowska (z lewej) i prof. dr Dobrochna Ratajczak podczas obrad pierwszego dnia sesji „Moniuszko jakiego nie znamy” (8.11.2002)

Fragment spektaklu warsztatowego opartego na wodewilu „Loterya” Stanisława Moniuszki, w wykonaniu uczniów ZPSM im. F. Chopina w Warszawie (9.11.2002)

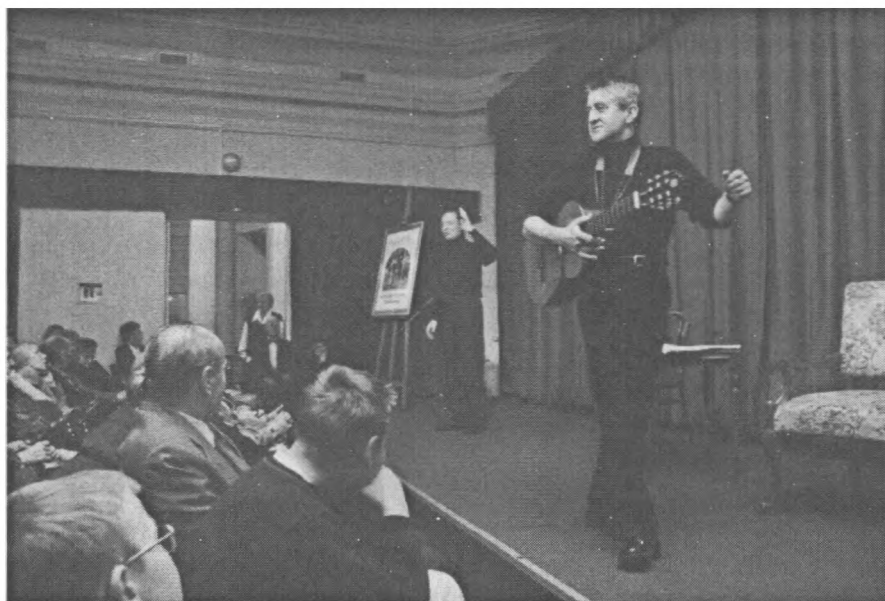

Prof. dr hab. Andrzej Ajnenkiel (z prawej) wygłasza referat podczas konferencji pt. „Wizje programowe Polski niepodległej w przeszłości i teraźniejszości” (5.11.2002)

Fragment koncertu Warszawskiego Chóru Chłopięcego i Męskiego podczas Dni Niepodległości (10.11.2002)

Koncert „Z pieśnią i piosenką do Niepodległej” w wykonaniu aktorów Towarzystwa Teatralnego „Pod Górkę” (10.11.2002)

Prof. dr hab. Henryk Samsonowicz – laureat nagrody głównej (za całokształt pracy naukowej) Konkursu na Najlepsze Masoviana im. Aleksandra Gieysztorą, edycja 2001/2002 (15.11.2002)

fot. Tadeusz Stani